

Storvorde-Sejflod fattigkommission 1803

Mødet på Klarupgaard

15. december 1803 mødtes en gruppe mænd på herregården Klarupgaard. Nærmere bestemt drejede det sig om gårdmændene Niels Poulsen og Christen Nielsen fra Storvorde sogn, mens Sejflod sogn var repræsenteret ved Christen Callesen og Lars Sørensen. Til stede var desuden Klarupgaards ejer, proprietær Werner Christensen (1759-1819) og præsten i Storvorde og Sejflod Rudolf Frederich Lassen (1760-1811). Endelig var der Hornum-Fleskums herreds dommer og politimester, herredsfoged Niels Bassetsen, der havde taget turen fra Nibe til Klarupgaard. Anledningen til mødet var det *"Reglement for Fattigvæsnets Indretning og Bestyrelse paa Landet i Danmark"*, der var blevet udstedt 5. juli 1803.

Det var regeringens hensigt, at det nye reglement for første gang siden 1708 skulle reformere, organisere og effektivisere uddelingen af hjælpen til de mennesker, der levede på landet og som ikke ved egne kræfter og på lovlig vis kunne forsørge sig selv. Til det formål skulle der nu i hvert pastorat oprettes en fattigkommission til varetagelse af dette arbejde. Selvskrevne til at få sæde i fattigkommissionen var sognets største lodsejer, præsten og den lokale politimester. Eftersom Storvorde og Sejflod havde fælles præst, repræsenterede Lassen begge sogne. Hver fattigkommission var ansvarlig overfor først den lokale amtmand og herredsprovst samt kongen i København. De tre faste medlemmer skulle som deres første embedshandling i fællesskab udpege tre-fire mænd fra sognet til at bistå dem i arbejdet med reglementets gennemførelse. Christensen, Lassen og Bassetsen var i den forbindelse blevet enige om at vælge to mænd fra hvert af de to sogne, så det er i den forbindelse at vi også træffer Niels Poulsen, Christen Nielsen, Christen Callesen og Lars Sørensen på Klarupgaard den dag i december.

Tre klasser

Fattige landboere havde i henhold til det nye reglement ret til at blive forsørget på deres hjemsogets regning. I den forbindelse var de fattige blevet opdelt i tre klasser. Den første klasse var de gamle, syge og svækkede. De var berettigede til kost, logi, brændsel og pleje under sygdom. Den anden klasse var for de børn, som enten var forældreløse eller havde forældre, der ikke var i stand til at tage vare på dem. Sådanne børn skulle opfores under tilsyn, indtil de blev gamle nok

til selv at kunne tjene til livets ophold. Den tredje klasse var reserveret for folk, hvis fattigdom skyldtes svaghed, mange børn eller alderdom. Hvis det var muligt, skulle de fattige i tredje klasse hjælpes til arbejde, så de igen kunne blive selvforsørgende.

Ansvaret for at vurdere, hvem der var berettigede til at få hvilken hjælp, hvilede på sognepræsten, der måtte formodes at have et vist kendskab til sognets økonomiske og sociale forhold. Det var derfor i præstegården, at håbefulde ansøgere skulle henvende sig og ansøge om hjælp. Af samme årsag var det præsten, der udbetalte hjælpen og stod til ansvar for det årlige regnskab, der skulle indsendes til godkendelse hos amtet. Den enkelte fattigkommissions økonomi og den uddelte fattighjælp skulle finansieres af en fattigskat, der var baseret på indbetalinger af korn og penge fra det enkelte sogns beboere. Fattigskatten blev takseret i forhold til den enkelte gårds ydeevne, der også var kendt som hartkornet. Endelig åbnede det nye reglement op for, at man kunne donere frivillige bidrag og gaver til finansieringen af fattigkommissionens arbejde. For ikke at friste landets præster over evne, skulle pengekasen opbevares hos sognets største lodsejer, hvilket for Storvorde og Sejflods vedkommende var hos Christensen på Klarupgaard. Til gengæld kunne Lassen så bede om forskud til betaling af de løbende udgifter.

Vigtigste og eneste punkt på dagsordenen 15. december var behandlingen og godkendelsen af den forsørgelsesplan for året 1804, som Lassen havde udarbejdet på baggrund af de indkomne ansøgninger. Forsørgelsesplanen er indskrevet i "*Sogne-Commissions Protocol for Storvorde og Segelflod Sogne 1803-1849*", der i dag befinder sig på Landsarkivet for Nørrejylland, hvor den kan bestilles til læsesalen som: "Fattigkommissionen Storvorde – Forhandlingsprotokol 1803-1849".

Et opslag på protokollens første side vidner om, at Lassen var gået grundigt og systematisk til værks. Forsørgelsesplanen for 1804 indeholdt udførlige oplysninger om hver enkelt ansøgers navn, alder, familierelationer, opholdssted, tidligere og nuværende beskæftigelse og helbredstilstand. Til sidst havde Lassen noteret, hvor meget han mente, den enkelte ansøger var berettiget til at modtage i fattighjælp. I et enkelt tilfælde var Lassen desuden kommet med en vurdering af en enkelt ansøgers opførsel og moral, som præsten bestemt ikke var imponeret over.

I december 1803 havde Lassen modtaget i alt 18 ansøgninger om fattighjælp. Af gamle, syge og svækkede i fattigreglementets første klasse, var der ni ansøgere. Der var ingen forældreløse eller vanrøgtede børn i Storvorde og Sejflod dette år, så anden klasse udgik. Til gengæld var der ni

ansøgere, der blev vurderet til at kunne forsørge sig selv, hvis de blot fik begrænset assistance. Dem havde Lassen derfor placeret i reglementets tredje klasse.

Den blinde søn og den norske spindekone

Starter vi i første klasse var den første ansøger den 74 år gamle enkemand Søren Christensen fra Storvorde. Søren havde tidligere arbejdet som byens "*Markmand*". Det betød, at Søren havde haft til opgave at holde styr på landsbyens græsningsarealer, ligesom det havde været ham, der sørgede for at ingen heste, køer og får græssede, hvor de ikke måtte. Nu var han dog "*formedelst Alderdom og Skrøbelighed ude af stand til at arbejde og tjene det fornødne til sin Underholdning*".

Søren var ikke den eneste i familien, der havde ansøgt om hjælp, for også sønnen, den 50 år gamle og næsten blinde Jens Sørensen, stod på Lassens liste i første klasse. Både far og søn boede hos Søren Christensens anden søn, Peder Sørensen, der havde en gård i Storvorde. På grund af sit handicap fik Jens allerede udbetalt et årligt pengebeløb fra Aalborg Hospital. Baseret på disse forhold blev de to mænd tildelt en årlig hjælp på hver to tønder og to skæpper byg samt et pengebeløb på tre mark.

Hvad Søren og Peder så havde tænkt sig at gøre med det udleverede korn, var deres egen sag. Da de næppe havde adgang til at få kornet malet til mel eller ejede en bageovn, hvor de kunne bage deres brød, er kornet sandsynligvis blevet overdraget til Peder Sørensen som betaling for kost og logi. Alternativt kan de to mænd have videresolgt kornet, så de selv kunne købe brød og andre fødevarer.

Næste ansøger var også en enkemand, Niels Juel på 79 år fra Storvorde, der ligesom Søren og Jens Christensen var blevet indkvarteret hos en husmand fra hans afdøde kones familie. Ganske som Søren og Jens blev også Niels tildelt en årlig støtte bestående af byg og penge.

Så var det den 83 år gamle enke Stine Margrethe Mortensens tur. Hun var den blandt alle de 18 ansøgere, der var kommet allerlængst hjemmefra, da hun var født i den norske hovedstad Christiania, som vi i dag kender som Oslo. Hvorfor Stine havde taget turen over Kattegat, og hvordan hun var endt i Storvorde vides ikke. Lassen anfører blot, at hun "*har opholdt sig en del Aar i Byen og har ernæret sig ved at spinde for Folk*". Frem til tabet af Norge i 1814 var der tætte forbindelser mellem Limfjordsområdet, Nordjylland og Norge, hvor ikke mindst handlen med

nordjysk korn og norsk tømmer og stangjern spillede en vigtig rolle. Af samme årsag var både nordjyder og nordmænd godt bekendte med hinandens respektive sprog og landsdele, så det kan være jagten på arbejde, en bedre fremtid eller måske en ægtemand, der har fået Stine til at rykke teltpælene op og drage til Danmark. Alderen og et svækket syn havde dog stoppet Stines erhverv som spindekone, så hun blev nu tildelt en tønne rug, en skæppe byg og tre mark i penge.

Den næste ansøger var til gengæld ikke så langt hjemmefra. Ane Andersdatter, der var enke og 74 år gammel, var nemlig født i Gudum. Ligesom Stine fra Christiania havde Ane i en del år opholdt sig i Storvorde, hvor hun havde *"ernæret sig af Arbejde for hvem som behøver hendes Tjeneste"*. I betragtning af Anes alder og efter pastor Lassens vurdering af, at hun *"var svækket på Sindet"* tildeltes hun nu en tønne rug, en skæppe byg og tre mark. Hele herligheden skulle leveres til husmanden Jens Jensen, hvor Ane havde fået husly.

Bortset fra, at Karen Nielsdatter var 76 år gammel og kom fra Vendsyssel, var hendes historie den samme som Anes. Hun boede nemlig også til leje hos en husmand i Storvorde og modtog den samme mængde korn og penge som Ane.

Herefter havde pastor Lassen indført i protokollen, at også enken Ane Jensdatter fra Mou burde komme i betragtning til at modtage hjælp. Den 73årige Ane boede hos svigersønnen, husmanden Jens Jensen i Storvorde, men han var ikke i stand til at brødføde og passe hende. For det første var han fattig og ejede ingen landbrugsjord, og for det andet havde han svært nok ved at skaffe føden til sig selv, sin kone og Anes to børnebørn. Hun tildeltes nu to mark, seks skæpper byg og to skæpper rug.

Den sidste ansøger fra Storvorde i første klasse, var Christen Christensen Sandgrav. Christen var enkemand, 73 år gammel, og havde tidligere arbejdet som hjulmand i Storvorde. På grund af *"meget Skrøbelighed"* kunne han nu ikke længere passe et arbejde. Derfor modtog Christen nu tre mark, en tønne byg og en skæppe rug til sit underhold.

Så var turen kommet til Sejlflod, hvor der kun var en ansøger i første klasse. Det drejede sig om enken Johanne Christensdatter, der var 70 år gammel og havde boet i Sejlflod i adskillige år. Først som gift kone og nu som enke. I forbindelse med Johannes tilstand blev det vurderet, at hun forinden og nu var af *"moralisk maadelig Karakter"*. Det fremgår desværre ikke præcist, hvad der lå

bag vurderingen af Johannes dårlige moral, men i 1800-tallets begyndelse klagede flere af Østhimmerlands godsejere og præster over landbefolkningens overtro, drikfældighed og dovenskab, så måske det er nogle af disse forseelser, som Johanne havde gjort sig skyldig i?

Uanset hvad Johanne havde bedrevet, ville man dog ikke lade hende gå for lud og koldt vand. Problemet var bare, at hun var den eneste fra Sejlflod, der havde hjemme i fattigreglementets første klasse. Fattigkommissionen ville ikke foretage en samlet beskatning af hele sognet for en persons underhold, så man besluttede sig for, at Johanne skulle gå på omgang blandt Sejlflods gårde. For at byrden skulle fordeles så retfærdigt som muligt, ville gårdene få to tønder byg og tre mark fra fattigkommissionen til Johannes forsørgelse. Det blev desuden nøje pointeret, at det leverede korn ikke ville blive taget i betragtning, når bidraget til næste års fattigskat skulle udregnes.

De jordløse husmænd

Eftersom der ikke fandtes hverken forældreløse eller forsømte børn i Storvorde og Sejlflod, gik man nu videre til at behandle ansøgerne om fattighjælp i den tredje klasse. Her finder vi som bekendt de ansøgere, der trods al nød og dårlighed ville være i stand til at forsørge sig selv. Mens den første klasse havde været domineret af Storvorde og Sejlflods gamle og handicappede, var det i tredje klasse i særlig grad husmændene, der havde ansøgt Lassen om hjælp. Det er der flere forklaringer på. De fleste bønder i de to landsbyer var ganske vist fæstebønder på Klarupgaard, hvilket betød, at de skulle levere både afgifter og arbejde til proprietær Christensen. Samtidigt havde bønderne dog også muligheder for at tjene gode penge på handlen med korn og kvæg og i 1840'erne var de blevet så velstående, at de kunne købe både jord og gårde fra Klarupgaard.

Sådanne muligheder havde husmændene i Storvorde og Sejlflod ikke. Flere af dem havde ikke engang råd til at leje et stykke jord, men måtte lade sig nøje med en lille kålhave og måske en enkelt ko, hvilket gjorde dem afhængige af de penge og de madvarer, der kunne tjenes ved at arbejde på gårdene eller de omkringliggende herregårde. Især i vinterperioden, hvor markarbejdet lå stille, måtte mange husmænd hutle sig igennem som de bedst kunne med lidt fiskeri i Limfjorden, spinding af garn eller kurvefletning. Af samme årsag kunne arbejdsløshed, ulykker, sygdom eller et pludseligt dødsfald skubbe en sådan fattig familie over på den forkerte side af sultegrænsen, hvis ikke der kom hjælp udefra. At flere familier i Storvorde og

Sejflod levede i største nød i vinteren 1803 fremgår med al tydelighed af den tredje klasses ansøgere.

Den første var husmand Mads Christensen. Han arbejdede for Storvordes bønder om vinteren og om sommeren, men ejede ikke selv jord. Kornpriserne var skyhøje som følge af Napoleonskrigene ude i Europa, og da Mads havde både kone og to børn at brødføde, blev familien som et tilskud til husholdningen tildelt fire skæpper byg.

Næste jordløse husmand den 58 år gamle Peder Jensen fra Storvorde. Han og familien, der bestod af hans kone og en handicappet søn, blev tildelt to skæpper rug og to skæpper byg.

Hans Andersen var også husmand i Storvorde og ejede heller ingen jord. Det var nok et spørgsmål om det havde gjort nogen forskel, da han af præsten blev vurderet som "*Maadelig af Legemskræfter og Helbred*". Konen var heller ikke til megen hjælp. Hun havde netop født familiens fjerde barn og kunne ikke arbejde, da hun også skulle holde øje med sine tre andre børn. Fattigkommissionen enedes derfor om at tildele Hans og familien seks skæpper byg og to skæpper rug for det kommende år.

Heller ikke den jordløse husmand Niels Pedersen ville have kunne klare sig selv, selvom han havde haft sin egen jord. Tidligere havde Niels arbejdet som fårehyrde i Sejflod, men et slagtilfælde havde gjort ham lam i venstre side. Derfor sad Niels, hans kone og datter nu i "*meget fattige Omstændigheder*". Familien blev derfor tildelt en tønne og fire skæpper byg, to skæpper rug og tre mark.

Enkerne og Gudumlunds fabrikker

Efter at de fire husmandsfamilier var blevet tildelt fattighjælp, var turen nu kommet til enkerne. Dem var der to af, og begge var de bosiddende i Sejflod.

Maren Andersdatter fra Sejflod var blevet enke blot 35 år gammel, da hendes mand, husmanden Peder Christoffersen døde. Det var svært for hende at varetage et arbejde, da hendes to børn var små og krævede pasning. På Lassens forslag blev Maren derfor tildelt en tønne byg, to skæpper rug og 3 mark i rede penge.

Ane Madsdatter var født i Sejlflod og efter mandens død havde hun og de to børn indlogeret sig hos husmanden Anders Laursen i Sejlflod. Ane kunne godt arbejde, men kunne til gengæld ikke tjene nok til, at hende og børnene kunne få mad på bordet. Som et tilskud til husholdningen fik Ane nu fire skæpper byg, to skæpper rug og lidt penge.

Mette Michelsdatter havde til gengæld ingen familie. Mette stammede fra Mou, men havde i snart 13 år boet hos en husmand i Storvorde. Hun var 46 år gammel, men på grund af en grim sygdom, der havde forårsaget, at hun havde *"vedholdende Hævelse og Huller i sit Højre Arm og sit Højre Ben"* var hun ikke i stand til at varetage noget *"Bondearbejde"*. Hendes behov for fattighjælp blev derfor også vurderet noget højere end hjemme hos Maren og Ane, idet hun blev tildelt seks skæpper rug, seks skæpper byg og 3 mark.

Den sidste kvinde, der var kommet i betragtning til fattighjælp i tredje klasse, var Dorthe Johansdatter på 48 år. Hun kom oprindeligt fra Storvorde, men havde, da hun var *"meget svag og skrøbelig af Legeme og Helbred"* søgt husly hos broderen Jens Johansen, der var bonde i Sejlflod. Ganske som den blinde Jens Sørensen fik Dorthe udbetalt et årligt beløb fra hospitalet i Aalborg. Lassen kunne desuden fortælle, at Dorthe var i stand til at spinde en smule, men langt fra nok til, at hun kunne tjene til føden. Broderen kunne eller ville tilsyneladende ikke hjælpe hende, for fattigkommissionen godkendte, at hun for året 1804 fik leveret både byg, rug og penge.

Den ældste og sidste ansøger i tredje klasse var den 63 år gamle ungarl Søren Henriksen. Ham var det åbenbart ikke så galt fat med, som Søren måske selv gik og troede. Lassen vurderede nemlig, at Søren til foråret let ville kunne finde arbejde på Gudumlunds fabrikker eller andre steder. Når netop disse fabrikker nævnes, skyldtes det, at Frederik von Buchwald i 1780 havde påbegyndt anlæggelsen af en række industrivirksomheder i Gudumlund. Frem til 1807 omfattede dette projekt et garveri, en handskefabrik, et linnedvæveri og heglari, et kalkværk, et teglværk, et glasværk, et sæbesyderi, et saltværk, en kemisk fabrik og en fajancefabrik. Via Lindenberg ås udløb i Limfjorden skulle fabrikernes produkte fra en række kanaler føres ud i den store verden, mens tørvne fra Lille Vildmose var de mange virksomheders primære brændsels og energikilde. Fabrikkerne rekrutterede deres arbejdskraft i de omkringliggende landsbyer, så her var der altså muligheder for at få Søren beskæftiget. Det var også fattigkommissionens opfattelse, så derfor blev det nu besluttet, at gårdene i Storvorde blot skulle have ham på kost vinteren over. Med

dette for øje blev sognet tildelt to tønder byg på de samme betingelser, som der var blevet uddelt korn til forsørgelsen af Johanne med den dårlige moral.

Den bekymrede stiftamtmand

På baggrund af Lassens liste og mødet på Klarupgaard i december 1803 kunne man måske få den tanke, at fattighjælpen i de to sogne nu var lagt i faste og velorganiserede rammer, men sådan forholdt det sig faktisk ikke. Allerede året efter, 22. december 1804, måtte stiftamtmand Ditlev von Pentz, provsten i Aalborg og amtsforvalter Spliid, der havde ansvaret for opkrævningen af amtets skatter og afgifter, afholde et ekstraordinært krisemøde på Aalborghus slot.

Anledningen var den, at beboerne i Storvorde og Sejlflod 6. december havde afholdt et fællesmøde, hvor de var blevet enige om, "*... at de paa ingen Maade ville give mere, end de gav førend Forordningen om Fattigvæsenet udkom – naar de ikke kunde befries for fremmede Betlere*". Sagt på en anden måde: Man følte ikke, at man fik noget for den nye fattigskat, når der fortsat løb fattigfolk rundt og tiggede ved dørene i Storvorde og Sejlflod. Efterfølgende havde stiftamtmanden sendt en skarp reprimande til de to landsbyer, men 14. december kom der svar tilbage. Beboerne ville fortsat ikke betale til fattigkommissionens arbejde.

Af referatet fra mødet på slottet fremgår det, at man var stærkt bekymrede for, om andre nordjyske sogne skulle blive inspireret af eksemplet fra Storvorde og Sejlflod, og sabotere det nye fattigreglement. Ditlev von Pentz foreslog derfor, at det kommende kvartals fattighjælp til Storvorde og Sejlflod i første omgang blev betalt af amtet. Hermed håbede von Pentz på at få overbevist de genstridige skatteydere om, at fattighjælpen fortsat ville blive udbetalt. Endelig blev det ført til referat, at de beboere som ikke ville betale, kunne forvente at modtage et erstatningskrav fra amtet.

Om det så var amtets udlæg for fattighjælpen eller truslen om erstatningskrav, der fik de modvillige betalere til at stikke piben ind, vides ikke. Faktum er, at fattigkommissionen i Storvorde og Sejlflod sogne også efter 1804 fortsatte sit arbejde med uddelingen af fattighjælpen. Det foregik helt frem til 1841, hvor landbefolkningens fattigforsorg blev en del af de nye sogneråds ansvarsområde.

Ovenstående artikels udgangspunkt i fattigkommissionens første arbejdsår er derfor også kun en smagsprøve på det væld af personal- og socialhistoriske oplysninger, som forhandlingsprotokollen indeholder. Kombineret med folketællinger, kirkebøger, justits- og fæsteprotokoller vil materialet kunne kaste nyt lys over livet på samfundets bund i de to østhimmerlandske sogne i 1800-tallets begyndelse.

Jakob Ørnbjerg

Anvendt utrykt kildemateriale:

Landsarkivet for Nørrejylland:

Fattigkommissionen Storvorde – Forhandlingsprotokol 1803-1849.

Anvendt trykt litteratur og kildemateriale:

Christian Adamsen og Vivi Jensen: Nord- og Østjylland. *Danske præsters Indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*, 1996.

Claus Bjørn: Fra reaktion til grundlov, 1800-1850 udgør bind 10 af Olaf Olsen (red.): *Politiken og Gyldendals Danmarkshistorie*, 2003 (første udgave 1990)

Chr. Brønnum: Fabrikanlægene ved Gudumlund i slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede s. 1-114 i *Samlinger til Jydsk Historie og Topografi*, 2. række, IV. bind, 1893-1895.

C. Christensen: Bidrag til Kundskab om de danske Provinsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende. 7. Stykke, Aalborg Amt, 1979 (første udgave 1832).

Poul Erik Kristensen: *Sejflod Kommunes Historie 1841-1970*, bind 2, 1982.

Martin Kaasgaard: Erindringer fra Storvorde, Lokalhistorisk Forening for Sejflod Kommune, 2012.

Henrik Gjøde Nielsen: *Til kirkens pryd og herskabets ære. Klarup Kirke og Klarupgård*, 2005.

Karl Nielsen: Om gennemførelsen af fattigreglementet af 1803 i Aalborg amt s. 5-24 i *Fra Himmerland og Kjær Herred*, 1979.